

Володимир Розвадовський
(м. Івано-Франківськ)

Галина Грималюк
(м. Косів)

ПРОБЛЕМИ СОБОРНОСТІ В ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Автор у статті досліджує проблеми Соборності в процесі становлення Української Держави. Значну увагу присвячено територіальній проблемі, мовній проблемі, релігійному питанню та менталітету. Автор вважає, що на шляху до побудови Соборної України стоїть проблема національного єднання, насамперед – в контексті єднання регіонів, самовідчуття українських громадян як єдиної нації.

Ключові слова: *соборність, територія, мова, релігія, менталітет.*

На підставі універсалу Директорії УНР в 1919 році українці об'єдналися в одну державу, про яку вони мріяли віками [1]. Однак, здійснити мрію досягнути незалежності держави тоді так і не судилося. Сто років тому ми програли і не змогли зберегти нашу державність. І, на жаль, на те були не лише зовнішні причини, а і внутрішні проблеми: як то поширеність соціалізму, перехід влади з одних рук в інші, анархія, дестабілізація суспільства тощо

Безпосередньо і сьогодні наша **соборність** також під загрозою, адже частина нашої країни окупована. Однак теперішні умови сприятливіші, ніж сто років тому. Не дивлячись на небажання значної частини українців брати участь в розбудові країни – ми живемо у самостійній і вільній державі. У нашій власній країні, яка поступово розвивається і намагається зайняти своє чільне місце серед провідних країн Європи.

Нині на шляху до побудови Соборної України стоїть проблема національного єднання, насамперед – в контексті єднання регіонів, самовідчуття українських громадян як єдиної нації. Зараз, коли пройшло двадцять дев'ять років з дня проголошення незалежності, можна говорити про те, що для побудови соборної держави ще не вирішено безліч питань, які безпосередньо впливають на процес державного розвитку.

Головне досягнення нашого періоду полягає в тому, що все ж таки наш народ здобув Незалежність, здобув довгоочікувану волю свого народу, але все ж таки не зміг побудувати міцну, соборну державу. На мою думку, під цим визначенням слід розуміти соціальну та політичну єдність суспільства, монолітність традицій і проєкцій розвитку, економічну та соціальну програму побудови держави, яку підтримує народ.

Основними проблемами побудови соборної держави в сучасний період слугує низка причин, які потребують скорішого вирішення, серед них виділимо:

Територіальна проблема. Територіальна цілісність держави слугує основним критерієм визначення поняття соборності, зокрема на початку ХХ століття, всі території були населені здебільшого українським населенням та перебували під протекторатом ворожих держав, і тільки ідея соборності в цей час означала побудову держави, яка б об'єднувала всі без виключення українські етнічні землі [2]. Така позиція, на мою думку, є цілком вмотивованою, адже територія, де проживали українці, як правило, змінювалася під впливом політичних факторів, із застосуванням військової сили, та порушенням прав і свобод населення.

З початком становлення Незалежної України та прийняттям ЗУ «Про правонаступництво України» було визначено український кордон, який пролягав по території колишньої УРСР, тим самим залишивши в межах інших держав значні території, заселені українським етносом, найбільше з яких і досі залишається у володінні Росії та Польщі [3]. Як політика держави, партії чи політичного руху за об'єднання народу, нації, етносу в рамках єдиної держави, набував популярності іредентний рух, таку ідею й сьогодні несуть патріотичні об'єднання та націоналістичні сили, які прагнуть повернути до складу нашої держави землі Закарпаття, Кубані, Берестейщини, Слобожанщини, тобто ті землі, які входили в склад ЗУНР, УНР та Української Держави на початку ХХ століття [4].

Безумовно, головною проблемою у наш час є втрата частин Луганської та Донецької областей, через так звану інтервенцію російських військ та початку війни на сході України, а також анексія Криму, проведена незаконно, шляхом Референдуму.

Внаслідок цих дій було втрачено близько п'ятдесяти тисяч кілометрів квадратних території, на яких зараз беззаперечно поширюється російська влада, розповсюджується ворожа пропаганда, до того ж в школах викладається історія Росії, а офіційною валютою є рубль, відбувається занепад великих об'єктів індустрії — заводів, фабрик та підприємств, ресурси масово та відкрито вивозять за кордон, змінюється світогляд населення. На мою думку, окуповані території певною мірою слугують бомбою повільного спрацювання. Все це пояснюється тим, що навіть в разі приєднання цих земель до Української держави, багато зусиль прийдеться докласти для реінтеграції цього регіону. Залишиться багато невдоволених людей, прихильників російського федералізму, русифікації, в свою ж чергу частка населення вважатиме їх зрадниками Батьківщини. Тому така консолідація населення буде вкрай довгою й так чи інакше буде відгукуватись через наші покоління великий проміжок часу [5].

На мою думку, територіальна цілісність України — це одна з найважливіших проблем на шляху до побудови соборної держави. Однак, на сьогоднішній день це питання зайшло в тупий кут, і потребує якнайшвидшого вирішення. Адже, неоголошена війна руйнує не тільки важливі об'єкти на окупованих територіях, насамперед знищує дух населення та віру на повернення цих територій до складу української держави. Попри значне фінансування з боку української влади, не можемо побачити стратегічних кроків для вирішення воєнного конфлікту, дипломатична позиція парламенту не приводить до повернення втрачених територій, а вже сім років як гинуть молоді люди, тому беззаперечно це питання якнайшвидше повинно вирішуватись на користь України, в іншому випадку доля Донбасу буде аналогічна ситуації, яка склалась в Придністров'ї, де територіальний конфлікт було заморожено.

Мовна проблема. Сьогодні в Україні мовна проблема є однією з найактуальніших. Попри те, що єдиною державною мовою проголошено українську, Конституція України гарантує вільний розвиток інших мов. Однак і досі не зникає проблема функціонування української мови [6].

Зайцева І. О. вказує, що мова забезпечує стале функціонування національного організму в політичній, економічній, соціальній сферах, без різниці, бо саме мова — головна ознака нації, а боротьба за державність української мови — це боротьба за українську державу [7].

Між тим не все так просто, якщо ж населення західних, північних та центральних областей в своїй більшості розмовляє українською мовою, тоді як ці ж показники на півдні і сході України більшою мірою схиляються до російської, але це й не дивно, адже довготривале перебування під гнітом російського імперіалізму дало свої результати. Ефективно за багато років не вплинула на цю ситуацію і політика держави, зокрема в 1991—92 роках частка українських шкіл на заході досягала 95%, тим часом як на сході, зокрема Луганська область — 6.6%, Донецька — 3.2%, Харківська — 28%, Одеська — 24%, а в Криму — 0%, центральні і північні області в середньому становили 75-82% [8].

Таким чином маємо результат, що більшість покоління, яке виросло на проблемних територіях, де-факто не в змозі сприймати державну мову та вільно нею володіти, адже все-таки не було достатньо освітнього ресурсу, який б могли черпати школярі чи студенти під час здобуття своєї освіти.

Заданими перепису населення України 2001 року українську мову вважали рідною 67,5 % населення України, що на 2,8 відсотка більше, ніж за даними перепису 1989 року, натомість російську мову визначили як рідну 29,6 % населення, у порівнянні з минулим переписом населення цей показник зменшився на 3,2 відсоткового пункту [9].

Таким чином мовна консолідація населення зараз не в кращому положенні, але слід пам'ятати, де закінчується українська мова, там закінчується національний кордон, гірким прикладом для нас є та ж анексія Криму та

окупація Донбасу, де практично було відсутнє україномовне населення, що і послужило причиною вторгнення російських військ з метою «захисту» російськомовного населення.

Вважається, що єдиним вирішенням цієї проблеми стане повна українізація всіх суспільних сфер в нашій державі. Адже позитивна тенденція з українізації розпочалася після Революції гідності, відколи, зокрема, були введені квоти на обов'язкову частку продукції державною мовою, активно почали знімати українське кіно, ввели квоти на радіомовленні та телебаченні, збільшилась кількість української літератури та шкіл з державною мовою навчання. Так, станом на 2015 рік частка україномовних шкіл на Донбасі становила 48%, Харкові 74,5%, Одесі – 72%, Дніпрі та Кропивницькому – 81,5–83%, Тернополі – 99,9% [10].

Таким чином, є реальні підстави стверджувати, що мовне питання реально пригальмовує процес єдності населення, дестабілізує ситуацію в країні, розколює суспільство на дві частини та веде на неправильний шлях, адже загострені ситуації відчутні практично в кожній прикордонній області. Для вирішення цієї проблеми необхідна повна заборона іноземних мов на державних посадах, фінансування та забезпечення діяльності українських шкіл в російськомовних регіонах України, повна заборона і викорінення російськомовного контенту на телебаченні та радіомовленні, і через певний проміжок часу це дасть результати. Варто також зауважити, що частка польської, татарської, румунської та мов інших національних меншин не така вже й велика і не несе суспільних загроз, в той час присутність російської мови витісняє державну мову, стає наріжним каменем на шляху єдності українського народу, провокує конфлікти між населенням та державами.

Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову. Ми повинні бути свідомі того, що мовна проблема для нас актуальна і на початку ХХІ століття, і якщо ми не схаменемося, то матимемо дуже невтішну перспективу. Ліна Костенко.

Релігійне питання. Тематика духовної проблеми населення стала доволі актуальною у 1988 році, коли 30 листопада було легалізовано УГКЦ, а майже через рік в жовтні 1989 року на території України була відновлена УАПЦ [11].

Вагомим демократичним проривом стало відновлення релігії на теренах тоталітарної держави з атеїстичною ідеологією щодо релігії. Але підійдемо ближче до проблеми, яка полягає в утворенні трьох гілок православ'я, а саме реорганізації РПЦ в УАПЦ МП, а також виокремленні з УАПЦ – Української Православної церкви Київського Патріархату [12].

Таким чином, між вірянами, фактично однієї конфесії, відбувся розкол, навіть значний проміжок часу, під час якого релігія була заборонена, не зміг консолідувати народ на вирішення даної проблеми, ситуація тільки погіршилась, до того ж, конфлікт погіршував статус новоутворених церков, адже де-юре

УАПЦ та УАПЦ КП не визнала жодна релігійна організація, а представники РПЦ закріпили за ними статус розкольників православного світу.

Така ситуація тривала до квітня 2018 року, саме в цей час вдалось розбудити свідомість та прагнення віруючих до здобуття своєї власної церкви, до повернення своєї незалежності, яку вони втратили в 1686 році. Фактично 5 січня 2019 року відбулася процедура підписання документа про автокефалію Православної церкви України, що означає юридичне відновлення та визнання української помісної церкви канонічною, а й безумовно означало об'єднання всіх православних нашої держави в єдину релігійну організацію. Таким чином, здійснилося прагнення багатьох поколінь — мати свою незалежну церкву. Однак проблема консолідації віруючих на даний час, на жаль, залишається невирішеною. Так, де-юре до новоствореної ПЦУ повинні були відійти представники трьох гілок православ'я, де-факто представники московського патріархату не визнали дану історичну подію і відмовились переходити під юрисдикцію новоствореної конфесії [13].

Станом на 1 березня 2019 року більше 400 громад перейшли від УАПЦ МП до ПЦУ, проте більше 10 000 тисяч залишається під юрисдикцією московського патріархату, багато відомих політиків та релігійних діячів ведуть дискусії про можливість релігійної війни, зокрема Путін В.В. щодо ситуації в Україні висловлювався, що **Росія “залишає за собою право реагувати і робити все можливе для захисту прав людини, в тому числі свободи віросповідання”**.

Протягом цього часу СБУ було виявлено 20 організованих нападів на УАПЦ МП з метою дестабілізації ситуації, яка зараз вкрай нестабільна і в будь-який момент може досягнути критичного рівня, таким чином події останніх років дали зрозуміти, що роз'єднаність українського православ'я призводить до зростання напруженості у православному релігійному середовищі і завдає шкоди національно-державному відродженню українського народу [14].

Таким чином, саме втручання держави спричинило гострий конфлікт, який ми сьогодні спостерігаємо між представниками ПЦУ та УАПЦ МП, і наразі єдиним виходом, який примирить суспільну розбіжність, є врегулювання законодавства яке забезпечить дотримання прав і свобод віруючих, забезпечить їм недоторканність та вільність вибору, ні в якому разі держава не повинна застосовувати засоби примусу, адже це лише погіршить ситуацію, а щодо інших релігійних течій, то вони не становлять потенційних загроз для суверенітету України та єдності її населення.

Але все ж таки потрібно бути позитивно налаштованими та вбачати в цій події велике історичне, духовне значення, як дня народження нової української церкви.

«Якщо перше Хрещення ми отримали за часів Святого Володимира, то Томос — це друге Хрещення України, тому що ми отримуємо свою незалежну українську церкву — Митрополитом Київським і всієї України якої є Єліфаній.

Менталітет. На сьогодні не можна стверджувати, що в Україні поширена тільки одна ментальність, зокрема можна виділити два типи менталітету — східний та західний. Попри те, що кожна людина має право на висловлення своїх поглядів, важливу роль відіграє тут єдність політичного, економічного, інформаційного інтересу та вибору нації, адже, на мою думку, якщо в народі є певна мета, якій не протистоїть велика маса людей, тоді така єдність веде до швидкого вирішення проблем чи розбудови держави. Багато реформ, які впроваджуються, не підтримуються населенням, ось і бачимо незначний прогрес в їх функціонуванні.

Фактично Україна як держава є з двома менталітетами. Адже історично склалось так, що ідеологічні цінності заходу і сходу України фактично різняться, чи це зокрема в територіальній наближеності заходу до Європи? Чи в інших чинниках, не так вже й важливо, важливо те, що багато питань, які підтримує захід, — заперечує схід. Безпосередньо соціальні опитування, які проводились за вступ України до ЄС та НАТО, дали кардинально різні результати, думка заходу в більшості випадків була — ЗА, сходу — ПРОТИ, не будемо далеко відходити і візьмемо Вибори Президента України в 2004 та 2010 роках, у 2004 р. Віктора Ющенка підтримали західний, північний та центральний регіони країни, натомість східний і південний — Віктора Януковича, така ж ситуація склалась і в 2010, коли захід імпонував Ю. Тимошенко, а Схід — В. Януковича [15].

Одним з факторів ментального розколу слугує розвинута промисловість та інфраструктура східних областей, які, так би мовити, годують дотаційні області заходу, а захід в свою чергу є більш національним і патріотичним за ідеологічними переконаннями. Крім того, велику різницю між двома регіонами, становить культурна спадщина, захід є центром українських традицій, народного колориту та національних барв, тоді як на сході важко віднайти схожі приналежності.

Населення заходу вперто тримається української мови, в той час як жителі Сходу та Півдня є прихильниками російської. І в психологічно-суспільному плані між цими групами існує велика різниця — так уже склалося історично. Думаю, тільки зміна менталітету і розбудова суспільства сучасного інтелектуального типу дозволить Україні вписатися в нові світові структури і спробувати конкурувати на світових ринках, саме менталітет слугує однією з проблем, яка впливає на розвиток соборності в нашій державі, яка є немовби якорем, який тягне українське суспільство на дно розбрату, віддаляючи від ефективної побудови держави.

На мою думку, вирішення проблеми ментальності народу потребує тривалого часу та кропіткої праці нас, науковців, політиків, службовців та всіх тих, хто вболіває за Соборну державу Україну. Адже пріоритетність нашого

народу є в тому, що він гуртується в період проблем: чи це революції, чи це інших ситуацій, і саме тоді українці, якими вони б не були, чи західними чи східними, об'єднуються в спільну боротьбу — як єдина нація.

Висновки: Проаналізувавши зовнішні та внутрішні чинники, які сприяють поділу суспільства, виділимо основні проблеми, які стоять на шляху до побудови Соборної Української Держави:

1. Територія, близько 50 тис. км, на яких проводиться кардинально інша, ворожа до України політика, яка зробила з цих людей зовсім інший народ, і тому однорідне злиття нашого населення в найближчі роки буде надзвичайно складним.

2. Мова, близько 30% населення України є російськомовним, цей чинник негативно впливає на українське суспільство, в кожній зі сторін є активно налаштовані особи, які готові проливати кров, щоб цього не допустити, потрібно державній владі в найближчий час остаточно вирішити це питання на користь української мови.

3. Релігія, розкол між віруючими поставив ще один камінь на шляху до соборності нашої держави, наразі не можна точно передбачити, чим закінчиться цей конфлікт, адже якщо немає духовної єдності, то не може бути і державної, однак позитивною стороною тут виступає відновлення Незалежності та канонічності української церкви та духовне відділення від Росії.

4. Менталітет, як соціальний чинник, який проводить межу між населенням однієї держави, ставить перешкоди на єдності стратегічних ідей та поглядів в розбудові соціальної, демократичної держави, яка б могла забезпечувати соціальні гарантії її населенню та надійний захист інтересів громадян.

Та незважаючи на ці проблеми, ми живемо у самостійній і вільній державі, яку ми рано чи пізно вилікуємо від всіх проблем, які стоять на шляху побудови єдиної Соборної України.

Література:

1. Універсал Директорії УНР від 22.01.1919; n0004300—19. Доступ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004300—19>.

2. Єдність українського народу — запорука його процвітання; 3 абзац; [Електронний ресурс]; Режим доступу: http://zakazreferatov.org.ua/viewfree_65709.html.

3. ЗУ «Про Правонаступництво України» від 12.09.1991р. № 1543-XII.

4. Іредентизм; — [Електронний ресурс]; Режим доступу: <http://www.wikiwand.com/uk/Іредентизм>.

5. ЗУ «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018. № 2268-VIII доступ: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268—19>.

6. Конституція України. Із змінами, внесеними Законами України від 8 грудня 2004 року N 2222-IV, від 1 лютого 2011 року N 2952-VI, від 19 вересня 2013 року N 586-VII, від 21 лютого 2014 року N 742-VII, від 2 червня 2016 року N 1401-VIII, від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII. — [Електронний ресурс]; Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

7. Зайцева І.О. // Мова і держава. «Українське законодавство про мову» — [Електронний ресурс]; Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/mova-i-derzava-ukrainske-zakonodavstvo-pro-movu-84246.html>.

8. «На каком языке ведется обучение в школах» — Політичний Форум Українська Правда [Електронний ресурс]; Режим доступу: — <https://forum.pravda.com.ua/index.php?topic=913757.msg18041429>.

9. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року; Державний комітет статистики України; Режим доступу: — <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/>.

10. Статистичні дані | Міністерство освіти і науки України — [Електронний ресурс]; Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/statistichni-dani>.

11. Офіційний сайт УГКЦ; — Історія УГКЦ // Розділ Х. Відродження Церкви (1989) [Електронний ресурс]; Режим доступу: — http://ugcc.ua/official/ugcchistory/x_vidrodzhennya_tserkvi_1989_76327.html.

12. Із книги «Історичний шлях УАПЦ». Олександр Воронин Видавництво «Воскресіння», Кенсінгтон, США, 1992 «КОМІТЕТ ЗА ВІДНОВЛЕННЯ УАПЦ НА УКРАЇНІ» — [Електронний ресурс]; Режим доступу: — <http://patriarchia.org.ua/istoriya-uapc-chastina-8-novitnye-vidrodzh/>.

13. Інформаційне Агентство УНІАН; «Томос про автокефалію ПЦУ» — [Електронний ресурс]; Режим доступу: — <https://www.unian.ua/politics/10399953-tomos-pro-avtokefaliyu-pcu-opublikovano-povniy-tekst-istorichnogo-dokumentu.html>.

14. СБУ попередила: Російські спецслужби готують атаки на два десятки храмів колишньої УПЦ МП (документ) — [Електронний ресурс]; Режим доступу: <http://patrioty.org.ua/society/sbu-poperedyla-rosiiski-spetssluzhby-hotuiut-ataky-na-dva-desiatky-khramiv-kolyshnoi-upts-mp-dokument-267545.html>.

15. Підсумки голосування по регіонах України; Повторне голосування виборів Президента України 07.02.2010; — [Електронний ресурс]; Режим доступу: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011.html>.

The author of the article investigates the problems of unification in the process of formation of the Ukrainian State. Considerable attention is devoted to the territorial problem, linguistic problem, religious question and mentality. The author believes that on the way to the construction of the Cathedral Ukraine there is a problem of national unity, first of all — in the context of unity of regions, self-perception of Ukrainian citizens as a united nation.

Key words: catholicity, territory, language, religion, mentality.